

УДК 378.147: 811

Мовчанюк Н. А. °

Київський національний університет імені Вадима Гетьмана, старший викладач

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЧИННИК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Стаття висвітлює основні підходи до визначення поняття «мовленнєвий етикет» та його актуальність. Рівень майстерності мовленнєвої діяльності педагога визначається рівнем культури його мовлення, мовного етикету і спрямуванням його комунікативної поведінки, педагогічною майстерністю.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, педагогічна майстерність, викладач іноземної мови

Статья отражает основные подходы к определению понятия «речевой этикет» и его актуальность. Уровень мастерства речевой деятельности педагога определяется уровнем культуры его речи, языкового этикета и направлением его коммуникативного поведения, педагогическим мастерством.

Ключевые слова: речевой этикет, педагогическое мастерство, преподаватель иностранного языка

The article highlights the basic approaches to the definition of the concept "speech ethics (etiquette)" and its actuality. The level of teachers' speech activity skill is determined by the degree of their speech culture, language etiquette as well as the purpose of their communicative behavior and pedagogical skill.

Keywords: speech ethics (etiquette), pedagogical skill, foreign language teacher

Актуальність досліджуваної проблеми полягає в тому, що рівень майстерності мовленнєвої діяльності педагога визначається рівнем культури його мовлення, мовного етикету і спрямуванням його комунікативної поведінки, педагогічною майстерністю.

Вимоги сучасності ставлять перед навчальними закладами завдання сформулювати високоосвічену, здатну самостійно й творчо мислити особистість, тому вагому роль у даному випадку належить організації навчально-виховного процесу, ефективності, рівню методики викладання дисциплін, особливо вагома роль належить проведенню занять з іноземної мови. Але незаперечним є те, що успіх у реалізації навіть найдосконаліших педагогічних систем та завдань, залежить від особистості викладача, його майстерності і моральних якостей, його компетентності.

В чому ж полягає майстерність викладача іноземної мови? Як стверджує В. В. Ягупов, критерієм професійної майстерності викладача є, з одного боку: доцільність (за спрямованістю); продуктивність (за результатами); діалогічність (характер стосунків з учнями); оптимальність (у виборі засобів); творчість (за змістом). А з іншого боку, зазначає автор, характеристиками професійної майстерності буде результат всіх даних процесів: професійне самовизначення;

професійна орієнтація; професійна діяльність; професійна активність; професійна компетентність; професійний досвід [4, с. 166].

На нашу думку, в основі педагогічної майстерності лежить педагогічна культура – оволодіння педагогом педагогічним досвідом людства, ступінь його досконалості в педагогічній діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості.

До основних складових педагогічної культури належать: педагогічна спрямованість; психолого-педагогічна ерудиція; гармонія розвинутих інтелектуальних і моральних якостей; висока педагогічна майстерність і організованість; уміння продуктивно поєднувати навчально-виховну і науково-дослідницьку діяльність; сукупність професійно важливих якостей; педагогічно спрямоване спілкування і поведінка; постійне самовдосконалення.

Майстерність педагога доцільно розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності, як вияв творчої активності особистості вчителя. Педагогічна майстерність - це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. До таких важливих властивостей належать гуманістична спрямованість діяльності вчителя, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка; педагогічна майстерність у структурі особистості - це система, здатна до самоорганізації.

Хоча педагогічна майстерність виявляється в діяльності, проте до неї вона не зводиться. Не можна обмежити її лише високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених умінь. Вчені, І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та інші, зазначають, що сутність майстерності полягає в особистості вчителя, викладача в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на ґрунті реалізації власної системи цінностей. Майстерність — вияв найвищої форми активності особистості вчителя в професійній діяльності, активності, що базується на гуманізмі і розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання і виховання[3, с. 134].

На нашу думку один із чинників педагогічної майстерності викладача іноземної мови можна віднести і мовленнєвий етикет.

Культура спілкування із студентами, колегами, батьками, знайомими і незнайомими людьми визнається найважливішою основою культурою викладача. У професійній підготовці викладача іноземної мови, як представника «мовної» професії, дуже важливо знати роль мовного етикету та дотримуватися правил культурного мовлення.

Статус іноземної мови, її значення, авторитет постійно зростає, бо це той навчальний предмет, який має за головну мету формувати здатність людини до спілкування, до міжкультурних відносин.

Проблеми мовного етикету вчителя розглядаються в роботах В. М. Шеломцева, В. С. Мовчан, Г.М. Сагач, А. К. Михальская, М. С. Кагана, А. В. Мудрик та ін., в яких відзначається, що проблема спілкування в сучасній педагогіці значною мірою визначає успіх виховання і навчання. М. В. Буланова, Г. М. Сагач, Ю. І. Веклич у своїх працях розглядають лінгвокраїнознавчий аспект навчання іноземної мови у підготовці майбутніх учителів. Належна увага проблемам педагогічної спрямованості і комунікативної культури в процесі навчання іноземній мові приділяється у роботах вітчизняних учених і методистів:

П. Б. Гурвич, К. Б. Есипович, Е. И. Пасів, Т. В. Рогова, К. И. Соломатов, Н. Ф. Тализіна та ін. Різні аспекти педагогічного спілкування трактуються в роботах: В. С. Грехнева, С. Н. Батраковой, Т. С. Буториной, К. М. Левитана, А. А. Леонтьева, В. А. Кан-Калика, Е. А. Маслыко, А. В. Мудрика та ін.

Метою статті є висвітлення проблеми мовленнєвого етикету викладача іноземної мови як чинника професійної майстерності.

Спілкування - це діяльність людини, під час якої відбувається цілеспрямований процес інформаційного обміну. Отже, під час спілкування найперше враховуються особливості мовного етикету. Слід зазначити, що особливої уваги заслуговує мовна етика викладачів іноземної мови. Також, кожен педагог повинен пам'ятати про ще одну важливу комунікативну компетенцію – уміння володіти правилами мовного етикету. Дослідивши усне мовлення як основу формування мовного етикету викладачів іноземної мови треба відмітити, що мовленнєва діяльність постає одночасно метою, змістом, формою і засобом навчання.

Професійні мовленнєві уміння, крім застосування загальних мовленнєвих умінь, передбачають володіння професійною лексикою, термінологією, різними формами писемного та усного професійного мовлення; уміння створювати тексти, що використовуються у ситуаціях професійної комунікації; використання галузевої термінології, спеціальної фразеології, стійких висловів, які відповідають соціально значимим ситуаціям професійної комунікації; здійснювати аналіз ефективності професійної комунікації; удосконалення власного професійного мовлення; добір найдоцільніших у професійному спілкуванні мовленнєвих моделей.

Мовлення викладача по-різному впливає на студентів. Значною мірою це залежить від його комунікативних якостей, зокрема такого важливого показника, як виразність, культури мовлення. Безбарвне, монотонне мовлення не викликає в слухачів емоційного ставлення до того, про що говорить викладач, не збуджує їхньої думки. Педагог просто інформує про ті чи інші явища, предмети, залишаючи студентів пасивними слухачами, які мусять механічно сприймати і відтворювати цю інформацію. Та й сам викладач, посідаючи позицію інформатора, як суб'єкт не включається до активної взаємодії із слухачами. На противагу цьому — приклади виразного мовлення, яке активізує увагу слухачів, їхню відтворювальну і творчу уяву, викликає співроздуми і співпереживання. Образне, емоційне, естетично привабливе мовлення і називають виразним. Для виразного мовлення характерні також безпосередність, конкретність, здатність викликати в слухачів візуальні картини, яскраві бачення і відчуття. Перелічені особливості виразного мовлення позитивно впливають на механізм мислення учнів, загострюють чуттєвість слухового аналізатора; учень настроюється на сприймання звукової інформації. Викладач, який володіє засобами виразного мовлення, має ефективний інструмент виховного впливу на слухачів. Не будемо забувати і того, що за допомогою виразного мовлення викладач формується виразне мовлення в студентів.

Мовний етикет - це сукупність правил мовної поведінки, які репрезентуються в мікросистемі національно специфічних стійких формул і виразів у ситуаціях установлення контакту зі співбесідником, підтримки спілкування в доброзичливій тональності. Ці засоби ввічливості "орієнтовані на вираження поваги до

співрозмовника та дотримання власної гідності. Вони є органічною частиною культури спілкувальних взаємин, соціальної культури загалом" [1, с. 68].

Культура мовлення – це ступінь відповідності мови нормам літературної мови. Мовленнєвий етикет – це правила мовлення. Якщо етикет – це правила поведінки в суспільстві, у відповідності з соціальними вимогами, то мовленнєвий етикет можна визначити як правила, які регулюють правила мовленнєвої поведінки. Етикет регулює складний вибір засобу, який є найбільш доречним для певної особи, для його конкретного адресата, в даному конкретному випадку, в певній ситуації і обставинах спілкування. Культура мовлення педагога це ще й професійно та етично орієнтована дисципліна. Треба прийняти до уваги те, що дієвим засобом формування особи є культура мовлення викладача, яка служить не лише одним з найважливіших показників духовного багатства педагога, а разом з цим і його культури мислення. Слід зазначити, що особливої уваги заслуговує мовна етика викладачів іноземної мови. Також, кожен викладач повинен пам'ятати про ще одну важливу комунікативну компетенцію – уміння володіти правилами мовного етикету.

Мова викладача іноземної мови не лише «головне знаряддя професійної діяльності, але і зразок, свідомо або несвідомо засвоюваний, завжди в тому чи іншому ступені відтворний учнями, тобто неминуче «тиражований» і такий, що поширюється»[2, с. 3]. Спираючись на це, ми бачимо, що мовний етикет відіграє дуже важливу роль у педагогічному спілкуванні.

Головне призначення етикету, в тому числі й мовленнєвого, — встановлення сприятливого контакту між людьми, регулювання їх взаємин на основі принципу ввічливості. Адже мета спілкування — вплив однієї людини на іншу, регуляція поведінки об'єкта спілкування суб'єктом .

Без знання прийнятих у суспільстві правил мовного етикету, не володіючи вербальними формами вираження ввічливих взаємин між людьми, особистість не може правильно встановити різноманітні контакти з оточуючими, тобто, не може з найбільшою користю для себе і для оточуючих здійснити сам процес спілкування.

Як стверджує Живага А.В., мовний етикет ми визначаємо як здатність людини розуміти та відтворювати іноземну мову не тільки на рівні фонологічних, лексико-граматичних і країнознавчих знань та мовленнєвих умінь, а й відповідно до різноманітних цілей та специфіки ситуації спілкування [2, С. 103]. З цих позицій, для мовленнєвого спілкування недостатньо лише знати систему мови на всіх її рівнях, володіти правилами породження речень, сконструйованих відповідно до граматичних норм, але й необхідно, крім того, адекватно завданням і ситуації спілкування здійснювати свій вплив на співрозмовника і відповідно до цього вживати мовленнєві висловлювання. Отже, мовний етикет можна розглянути як індивідуальну категорію, в якій відбивається єдність мови і мовлення.

Рівень майстерності мовленнєвої діяльності педагога визначається рівнем культури його мовлення, мовного етикету і спрямуванням його комунікативної поведінки. Велике значення має орієнтація на навчальний діалог.

Можемо зробити висновки про те, що оволодіння англійською мовою як засобом спілкування передбачає удосконалення у студентів умінь використовувати її у різноманітних ситуаціях спілкування. Для цього вони мають

знати норми мовленнєвого етикету та використовувати етикетні формули у мовленні.

Висновок. Таким чином, володіння технікою мовлення та мовним етикетом є не тільки елементом культури педагогічної діяльності викладача, а й передумовою позитивного сприйняття його студентами. Розвиток у викладача іноземної мови певних особистісних і професійно значущих (володіння нормами літературної іноземної мови, культура іншомовної мови, знання формул іншомовного мовленнєвого етикету, володіння іншомовними комунікативними шаблонами) комунікативних якостей. Також, осягнення студентами мовного етикету не як умовних знаків, а як формул комунікативного буття, в яких знаходять відображення національно-культурні особливості носіїв мови, носить діалогічний характер і сприяє формуванню етичних та культурних цінностей майбутніх педагогів.

Отже, рівень майстерності мовленнєвої діяльності педагога визначається рівнем культури його мовлення, мовного етикету і спрямуванням його комунікативної поведінки.

Список використаних джерел

1. Гриценко Т. Б., Гриценко С.П., Іщенко Т.Д., Мельничук Т.Ф., Чуприк Н.В., Анохіна Л.П. Етика ділового спілкування / за редакцією Т.Б. Гриценко, Т.Д. Іщенко, Т.Ф. Мельничук / Навч. посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 344 с.
2. Живага А.В. Мовний етикет вчителя англійської мови / А.В. Живага // Науковий пошук молодих дослідників. — К.: №7, 2013. — С.103-109.
3. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос [та ін.] ; За ред. І. А. Зязюна. - К.: Вища шк., 1997. — 349 с.
4. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник / В. В. Ягупов. — К.: Либідь, 2003. — 560 с.

Отримано 12.09.2015 р.

УДК 377.14

Москаленко А. М. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра педагогіки

ЕТИЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УПРАВЛІНЦІВ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті обґрунтовано необхідність забезпечення етичної складової професійної підготовки майбутніх управлінців навчальними закладами у процесі вивчення гуманітарних дисциплін; наведено результати аналізу навчального плану підготовки фахівців освітнього рівня “магістр” з метою виявлення